

LINDBERG, GUSTAF

Ockelboverken. : Skisserad beskrifning.

Gefle
1890

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

OCKELBOVERKEN

LINDBERG

Georg
(Bor)
Gästrikland

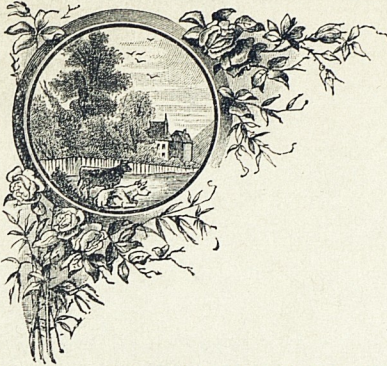
Georg
1670

Kungl. biblioteket

0 0000 000093779

*Geografiskt
Gästrikland
(1891)*

OCKELBOVERKEN.

SKISSERAD BESKRIFNING

AF

GUST. LINDBERG.

GEFLE 1890. GEFLE-POSTENS TRYCKERI.

Den komplex af egendomar, belägna inom Gestrikland och Helsingland och omfattande en areal af nära fem kvadratmil eller, efter skifteshandlingar, 115,702 tunnland, hvaraf 2,053 tunnland åker och 8,127 tunnland äng samt återstoden skogs- och mossmark och som, med anledning deraf att största delen ligger inom Ockelbo socken i Gestrikland, kallas med ett gemensamt namn *Ockelboverken*, består af hufvudegendomarne: Wij, Brattfors, Jädraås, Åmots och Katrinebergs bruk samt Avaströms sågverk, med under dessa lydande hemman, torp, lägenheter och skogar. Hela skattetalet belöper sig till 393 öresl. 12,3 penningland. Under godset finnas för närvarande 278 landbönder och torpare.

Dessutom ega verken lastageplats och, genom i senare tider gjorda inköp af hemman, strandrätt vid Norrsundet i Ockelbo.

Ockelboverken räkna gamla anor. I det stora arkivet vid Wij spårar man handlingar rörande egendomarne sedan början af 1600-talet. Verken och jordegendomen voro då i en mäktig prestslägts ego. Så upplyser ett "Häradsrättens i Oklebo intygande af den 24 november 1647, att Wij Hemman och Prestgården genom våld afbrunnit, afgifvet åt Kyrkoherden Hans Svenonius Bröms, med stöd hvaraf han ämnade ingå till Drottningen med begäran om *upprättelse och tillgift*, för att med tiden kunna

bringa Prestgården och sitt hemman i Wij i sitt *förriga esse igen*."

Drottning Kristina utfärdade den 30 november 1649 salubref till kammarrådet Mårten Augustinison Leijonschiöld på 100 skatte- och kronoskattehemman i Ockelbo. Den 31 maj 1673 sålde baron Karl Leijonschiöld egendomar i Ockelbo och Valbo till doktor Sven Bröms, lifmedikus hos konung Karl XI, för en summa af 12,000 riksdaler silfvermynt och den 17 dec. samma år meddelade Karl XI konfirmation å detta köp. Wijhemmanet indrogs emellertid under reduktionen år 1671, men återlemnades mot vederlag i Rönbacken och Lenåsen, "så att doktor Bröms och hans arfvingar", enligt reduktionskollegii kvittens, "blefvo fria och omolesterade för allt vidare åtal". Fastebrief å egendomen erhöles dock först den 22 juli 1695.

En dotter till ofvannämde doktor Bröms, Catharina, först gift med ståthållaren Silfverclou och derefter med biskop Carl Carlsson i Westerås, synes hafva tagit en mycket verksam del i verkens utvidgning. Hon ligger begrafven å Ockelbo kyrkogård och å grafstenen finnes inristadt:

»Catharina Bröms, född år 1664. Uti hennes ägtenskap med ståthållaren Silfverclou och biskop Carlsson, blef hon stammommoder för greffl., friherrl. och adliga ätterne Bunge, Cederström och Camensköld. Genom arf, klokhet och drift samlade och bibehöll hon sin anseelige frälses- och bruksegendom i Okelbo och Hamrunge. Efter ärefull vandring gick hon år 1735 utur tiden. Begraven här.»

På motsatta sidan af stenen läses:

»Sven Cederström, född 1692, död 1767.
Thomas Cederström, född 1722, död 1770.
Bägge hofmarskalkar och riddare, ägare af
Wij sätesgård och järnbruken i Okelbo.»

Från biskopinnan Bröms, som hon kallas i alla handlingar, öfvergingo Ockelboverken i ätten Cederströms ego. Genom salubref den 16 september 1793, blef kanslirådet grefve Mårten Bunge, egare till godsens, men då han nödgades afträda sin egendom till konkurs, kommo de, genom salubref af konkursmassans godemän, den 3 augusti 1816 i ekonomie-direktören J. A. Åbergs ego.

Denne Åberg var född i Kristianstad den 6 april 1761 och afled å Wij gård den 29 november 1826. Han var gift med Catharina Sophia Krook och hade samman med henne barnen: H. T. Åberg, död utomlands i yngre år, Johanna Sophia Wilhelmina, död 1826, gift med brukspatron C. R. Roth, samt J. A. S. Åberg, född den 9 april 1816 och död den 12 maj 1885. Med den sistnämde utdog ätten Åberg på manssidan. Han var emellertid ensam egare af verken, men då han ej var sinnesnormal, förblef han hela tiden under förmyndare. Arfvingarne efter honom sålde den 6 juli 1887 alla Ockelboverken till Kopparbergs—Hofors bolag för en summa af 4½ miljoner kronor.

Att verksegarne varit angelägna om att skydda sig mot konkurrens, framgår bland annat deraf, att de, genom kontrakter af den 24 juni 1744, 17 oktober och 20 november 1759, bundit gruffletarne Olof Holmberg, Mats Ersson och den sistnämdes söner, Erik och Anders, »att upplåta uppfinnarerätten till alla de grufvor, de inom Ockelbo kunde uppfinna«.

Å Vintjerns grufva, belägen 1¼ mil norr om Svärdsjö kyrka, erhöil Olof Andersson i Gräsbacka mutsedel den 2 dec. 1725 och i en förbindelse till honom af den 14 nov. samma år heter det, att uppfinnaren skulle ihågkommas med »skälig nöjaktighet, så framt Herren Gud verket välsignar«.

Denne Olof Andersson synes dock varit mindre pålitlig, ty han sålde den 9 april 1730 till sekreteraren Wolthersson halfparten af sin *påstådde* ¼ i Vintjerns grufva och transporterade äfven samma på Falu bergslag, sedan han dock öfverlemnade all sin rätt i grufvan till biskopinnan Bröms, mot det att han erhöil ett hemman om 5 öresland, 15 kappland i Lingbo.

Tvist uppstod och inlagor inlemnades från alla parter till bergsrätten i Falun och bergskollegium, som den 13 mars 1732, helt egendomligt förklarade, »att Olof Andersson får tvenne silfverbägare om 18¾ lod, 10 dal. silfmynt och några andra förmåner, men om den fordrade ¼ i grufvan vill kollegium höra intressenterne.«

Den 9 dec. 1744 kom en öfverenskommelse till stånd mellan intressenterne i grufvan, hvilken öfverenskommelse dock bröts af flere och vållade åtskilliga konflikter till dess bergmästaren Lundström den 16 juni 1779 uppgjorde bolagsregler, »hvarefter vederbörande grufegare, arbetare och betjenare hade sig att rätta«.

Dessutom egde verken helt eller andelar i Fallås-, Sol-, Storgrops-, Sjö- och Sveds-, Kroksjö-, Kärn- och Gnagsta-grufvorna, alla i Svärdsjö; Viks grufva i Garpenberg; Gustaf Adolfs Stoll-, Götske-, Tysk-, Svådjeängs-grufvorna i Torsåker; Åbro grufvor i Ockelbo; Högbo grufva; Gräsgrufvan i Bitsberget jemte grufveförsök vid Räkaklitt, Loberget, Loftberget och Ljuskärsberget i Ofvanåker; Gruf-

berget och Florberget i Segersta; Blygrufva i Jemtland, enligt bergskollegii skrivelse den 3 juli 1724 till "Ädel och Manhaftige" kapten Eric Lundman med bifall till hans tillämnade bearbetande af ett gammalt blymalmstreck i Österdals socken på Öfverälders fjell; Silfvermalmstreck i Ockelbo; Sommarbo-, Hesjö-, Grufåsens-, Stora Björnmossens-, Långviks-, Flax- m. fl. grufvor i Ockelbo; Nybergs grufva i Skedvi; jernmalmsanledning i Bollnäs, hvarom tvistades mellan Kilafors' och Ockelboverken till det förras fördel; kopparförsök i Hille och Hanebo samt jernmalmsstreck i Delsbo och Bjuråker.

Numera bearbetas dock endast Vintjernsgrufvorna i Svärdsjö och Göt-skegrufvan i Torsåker.

Ockelboverkens egare hafva också förstätt att bevara rätten till skogsmarken inom Ockelbo och Åmot. Den 20 februari 1603 utfärdade Karl IX skyddsbref för ockelbofinnarne, som slogo sig ned i skogsbygden, der de svedjade för att erhålla säd till sitt uppehälle. Men Karl IX hade äfven upplåtit skogen till bruksegarne och den 6 maj 1710 utfärdade bergskollegium upplåtelsebref till biskopinnan Bröms å Ockelbo allmänning, mot det att rekognitionsavgift skulle erläggas. Denna avgift bestämdes dock först den 24 november 1747 att utgå pr stafrum, med 6 öre silfvermynt för stångjernssmide och 3 öre för masugnsdrift. Den 5 maj 1748 föreskref emellertid bergskollegium, att de, som nyttja kronans skogar, skola, till harts-kokeriets befordrande, vara förpligtade att aftaga och samla kådan innan något träd fälles.

Finnarne fortsatte dock, enär de ansågo sig sitta i sin fulla rätt, svedjandet, så att bergskollegium den 19

maj 1715 utfärdade en skrivelse till landshöfding Stromberg, "att hafva hand deröfver, att ej Åmots och Vicksjö rekognitions-allmänning tillgripes och utödas genom svedjande m. m., och att fri dispositionsrätt lemnas bruksegarne öfver *kolarne* på allmanningen". Den 31 maj 1716 dömdes finnar till böter för skogseldar, hvilka uppkommit genom svedjande.

År 1718 den 21 juli tyckes finnarne blifvit spakare, ty då bönföllo de om eftergift af böterna och att de måtte få taga årets skörd på svedjorna.

Den 20 sept. 1720 höll landshöfding Palmqvist undersökning och afgaf resolution emellan biskopinnan Bröms och de på allmanningen boende skattlagde torpare, angående de senares "påstående att varda bibehållne vid det dem af ålder förunnade tillstånd, att årligen på skogen något få svedja", innefattande: "att de oskattlagde torpen alls icke få svedja utom hank och stör, men de skattlagde, enligt båda parternas öfverenskommelse, årligen få svedja till ett halft spannlunds utsäde, men ej utan behörig ansökan och utsyning och skriftlig tillåtelse af bruket, samt endast på svalmark (= mark, som f. d. blifvit afsvedjad, och nu allenast är med björkskog och annat smått byskje af gran och tall bevuxen) — samt på de närmast intill deras egor belägna trakter".

Den 22 juli 1740 erhöll bruksegaren rätt, att "från torpet afsätta den, som är skadlig för allmanningen". Den 26 juli 1749 afslog k. befallningshafvande samtliga allmogens i Ockelbo ansökan, att af allmanningen få taga stör och gärdsel för sina ängeslotter. Häradsrätten resolverade till och med den 1 mars 1765, att finntorparne ej fingo mottaga främmandes kreatur till bete på allmanningen.

Man finner här af huru finnarne alt mer och mer trängdes undan. De sökte nog genom processer återvinna hvad de ansågo vara sitt, men verksegarne fingo i regeln rätt. Troligt är också att bruknen hade rätten på sin sida. Karl IX hade nemligen upplåtit allmänningen till bruksegarne, och de finnar, som slogo sig ned och bröto bygd å denna, kunde ej göra det utan bruksegarne medgifvande, och att finnarne sjelfva sedan gammalt ansett sig såsom brukets underlydande, framgår af många handlingar och skrifter. Eganderättstvisterne fortsättas dock ännu i dag.

Skogbärande marken å allmänningen har en areal af 70,163 tunn. 27 kappland.

Namnen på torpen, sjöar, tjernar och egor äro finska, såsom: Allaso, Vinikas änge, Lallanie, Lanna, Kolkilambi, Vuonasi, Lamiso, Silmaso, Allajak, Mansikamak, Kälpana, Nakanite, Porronso, Heijnaporo, Palanite, Pajaso, Soro, Lottenlambi, Pislako, Lillpilkaso, Storpilkaso, Poijamorot, Sakanite, Panera, Tenelambi, Sissaliski, Rajjansenkorw, Radiso, Hischahaschela, Kivso, Waijosenslambi, Taggaso m. fl.

Men bruksegarne lågo äfven i strid med andra än finnarne. Så ingick kammarherre Cederström den 20 februari 1744 med besvär till bergskollegium deröfver, att Oslättfors bruk öfvertalat Östby bymän att kola och fora åt sig, och med begäran, att sådant måtte förbjudas, och förklarades Oslättfors bruk den 18 juni 1745 ej ega rätt till kolhandel med Östby by. Likaledes inlemnade samme Cederström den 22 juli 1761 en inlaga till bergskollegium, med anhållan om förbud för Svartnäs bruk, som ännu i dag eges af Falu bergslag, att betjena sig af Ockelbo allmoge till forande. Den 23 september 1800 för-

bjöd häradsrätten frälseskattebönderna i Ockelbo, att fälla storverksträd, förrän de varda till Wij sätesgårds innehafvare hembjudne.

Från arkivet anteckna vi ytterligare, betecknande för den tidens förhållanden:

Svea hofrätts utslag den 4 maj 1728 öfver de besvär, som kammarherren Sv. Cederström anført öfver Vaxala häradsrätts utslag, hvori hans fru, äfvensom kyrkoherdens i Vaxala, professorn och doktorn Palmroths fru, blifvit fälde till 9,000 dal. kopp.-m:ts böter, för det de brutit mot k. m:ts förordning om rangen, i det att fru Palmroth intagit och fru Cederström afstått första platsen vid måltiden vid härads höfdingen Dühres begrafning, hvilket häradsrättens utslag af hofrätten upphäfdes.

Memorial till k. befallningshafvande den 1 nov. 1761 af landsfiskalen Sundvall, angående 3:ne lass fogel, på hvilka han lagt beslag, på vägen mellan Bäck och Hedesunda, och hvilken fogel uppgafs skulle afgå till kammarherre Cederström i Stockholm. Beslaget gjordes på den grund, att endast Gefle stad hade rättighet köpa den fogel, som fångades till afsalu. Redan följande dag resolverade k. befallningshafvande att fogeln skulle försäljas och medlen sättas i taka händer.

Tackjern tillverkas numera endast vid Jädraås, förvandlas vid Brattfors till smältstycken, hvilka utvalsas till stångjern vid Wij bruk. Det jern, som exporteras till utlandet, fraktas å Gefle—Ockelbo-banan till Gefle, hvarifrån det utsändes i allmänna marknaden.

Virket flottas dels efter Jädraån, hvarur det lyftes med 2:ne uppfor-

dringsverk på jernvägsvagnar och köres till Linghed i Svärdsjö, derifrån det flottas och fraktas till bolagets såg vid Korsnäs och dels efter Testeboån till Avaströms sågverk invid Gefle.

Wij egendom och bruk.

Sjelfva midsommaraftonen anlände vi till det vackra herresätet. Träd, buskar och blommor stodo i sin rikaste fägring; det var sommarluft och sommarkoft. Och när härtill komno gästvänliga, glada menniskor, lille Carl Richard icke till förglömmades, kan den ärade läsaren nog förstå, att vi funno oss godt der, under de höga lindarne i trädgården. Visst blef det litet kyligt något längre fram på aftonen, men vår förekommande värdinna och gemytliga värd skänkte oss så mycket mer både andelig och lekamlig värme inombords.

Sjelfva herrgården består af en större tvåvåningsbyggnad af trä, på hög stenfot och med präktiga yttertrappor af huggen sandsten samt tvenne flygelbyggnader, den ena, till hvilken grefve Tessin uppgjort ritning, af sten, och den andra af trä. Dessa byggnader omgifvas af en större, väl ordnad trädgård med parker och bersåer. Gården ligger dock för lågt för att på afstånd presentera sig så, som den förtjenar. Deremot ter sig arkivet med sin kolonnrad, der det, ett stycke från gården, ligger på en löfklädd kulle, som ett slott i miniatyr. Förvaltaren öfver bruket, hr C. A. Lundberg, bor i hufvudbyggnaden.

Säteriet Wij består af 6 öresl. 15½ penningland. Å detta erhöill Lars Månssons i Wij brorsdotter och hennes man år 1534 fastebref, hvilket förvaras i arkivet. Kyrkoherden i Ockelbo, hr Sven Johannis (Bröms) tillbytte sig egendomen den 16 februari 1599, mot 4 öresland i Ulfsta och

mellangift. Till följd af Karl XI:s reduktion, då hemmanet återbördades till kronan, men återvanns genom byte, uppstod någon tvist om dess egenskap af säteri. I en handling heter nemligen, att kamreraren Silfverclou besvärade sig deröfver, att "betjenterne å landsorten difficultera låta honom åtnjuta säterifriheten", men blef denna bekräftad den 4 mars 1684.

En del andra hemman reducerades dock, och aflidna biskopinnan Bröms' ansökan att återbekomma dessa, till belopp af 12,000 riksdaler specie, afslogs den 21 oktober 1740 af reduktions- och likvidationskommissionen.

Till ofvannämnde säteri har under tidens lopp blifvit lagde följande hemman från Wij by:

N° 1 den 28 februari 1775 genom byte med hemmanet N° 9 i Säbyggeby till Hans Perssons arfvingar;

N° 2 den 24 oktober 1772 genom byte med N° 5 i Säbyggeby;

N° 3 den 20 februari 1682 genom salubref af Per Åkesson till doktor Bröms;

N° 5 den 15 februari 1720 genom salubref af Per Andersson till biskopinnan Bröms;

N° 6 den 22 mars 1770, enligt bytesbref mellan hofmarskalken Thomas Cederström och Olof Persson, som erhöill N° 8 i Säbyggeby.

Dessa hemman utgöra nu, tillsammans med säteriet, som är betecknad med N° 4, Wij landtegendom.

Man synes varit mån äfven om fiskets bevarande, ty den 27 september 1734 utfärdade häradsrätten vitesförbud "för borttagande och begagnande af Wij Sätessgårds båtar" och förnyades detta förbud den 25 januari 1821.

Såsom en egendomlighet eller ett bevis för den tidens protektionism, anteckna vi, att biskopinnan Bröms nödgades ingå med ansökan till lands-

höfdingeembetet att hos fiskerskapet i Gefle få köpa strömming för brukens behof, hvilken ansökan också bifölls den 7 oktober 1718.

Ej långt från herrgården ligger Wij stångjernssmedja och valsverk.

Den 26 juni 1797 lemnade bergskollegium privilegium på anläggande af ett manufakturverk och den 1 november 1804 bifall till anläggande af stångjernssmede vid Wij. Valsverket, som numera ensamt drifves, pådrogs först år 1885. Verket drifves med vattenkraft. Tillverkningen uppgår till omkring tre millioner kilogram, men kan, vid bättre konjunkture, betydligt uppdrifvas.

Innan vi lemna det så angenäma stället, vilja vi uttala ett varmt tack till vårt värdfolk, fru och hr Lundberg, för all visad välvilja och för det glada, uppfriskande umgänget.

Vägen från Wij till Åmots bruk,

dit vår resa nu gäller, leder upp efter Testeboån genom en uppodlad, bördig och under den första milen rikt bebyggd och särdeles naturskön trakt. Den påminte om den kära fädernebygden, Södermanland, "landet det herrliga rika", ej ens de der så ofta förekommande landsvägsgrindarne saknades. Ej under då, att tankarne flögo dit bort och dröjde vid länge sedan flydda, soliga barndomsdagar. De skulle också snart vakna till ännu varmare lif.

Den hurtige körsvennen och den raska hästen, sända af vännen Edlund, förvaltare vid Åmot, för att hemta oss vid Wij, gjorde den 2 mil långa vägen helt kort. Vi foro förbi några qvarnar, Strömborgs lilla gjunteri, många gårdar, tillhörande dels Ockelboverken och dels sjelfegande bönder, och voro snart vid Gnupber-

get, vid hvars fot landsvägen är belägen.

Landskapet öppnade sig åter, efter det vi färdats ett helt kort stycke genom doftande gran- och furuskog, till en med rik löfskog klädd dal, der Testeboån smög sig och skymtade fram mellan det täta löfverket. En half timme till och vi voro framme vid

Åmots herrgård,

hjärtligt helsade och mottagna af hr Edlund och hans familj.

Vi kunde ej annat än stanna der på den höga trappan, som leder upp till bostadens veranda, för att låta blicken hvila på den intagande tafan ned åt ån och öfver den skuggiga, vackra trädgården. Hvad var det, som så plötsligt trängde sig in, värmede hjertat och för några ögonblick skymde för ögat?... Det var vår första barndoms hem, trädgården dit ned mot Täckhammars qvarnar vid Nyköpingsån, som, likt en hägring, skimrade för den tjusta blicken.

Om vi försökte oss på en beskrifning, skulle det egna intrycket allt för mycket störas, och dessutom vilja vi behålla det för oss sjelfva.

Vi vilja endast nämna, att utsigten från husets öfra veranda var mera storlagen, infattad, som den var, af de höga bergen Söndagsåsen och Latåsen, gemensamt äfven kallade Jungfrubrösten, samt Kämpbo och Qvarnåsen.

Kölsjöän sammanflyter här i en bassin ofvan Smedjedammen med Testeboån och deraf har stället fått sitt namn: Åmot.

Herrgården, som är uppförd år 1710, är ingen ansenlig bygnad, men har en rätt egendomlig och ganska smakfull stil.

År 1698 den 16 april ingaf biskop Carl Carlsson ansökan hos bergskol-

legium om inrättandet af en masugn vid Hällesjön (eller Hedsjön) och en hammare vid Åmot. Inspektoren Röök å Oslättfors protesterade den 4 augusti 1709 häremot, emedan det skulle blifva till förfång för Oslättfors bruk, men biskopinnan Bröms erhöll den 6 maj 1710 bergskollegii privilegium på inrättande af en masugn och hammare vid Åmot. Samma kollegium lemnade den 26 juni 1797 privilegium på, att der finge inrättas ett skär- och valsverk tillika med 2:ne knipp- och 2:ne spikhammare.

Masugnsdriften och smidet äro sedan några år nedlagda; man begagnar smedjan endast till husbehof.

I närheten af herrgården ligger kapellet, som är uppfördt på 1790-talet af dåvarande egaren till Ockelboverken, grefve Märten Bunge. Det rymmer omkring 400 personer. Bygnaden är ej anmärkningsvärd, men har både en liten god orgel och en värmeugn. Den lilla altartaflan var just ej något mästerverk: ett par qvinnor, sysslände med Kristi döda kropp samt ett gråtande litet barn eller engel. Artisten hade dock låtit krigsknektarne sticka Kristus i den högra i stället för i den venstra sidan. Kapellet invigdes den 16 augusti 1798 af kontraktsprosten Witting.

Första kapellpredikanten var Anders Wahlberg, född i Valbo 1761, som tillträdde tjensten 1794 och afled 1813, då innehafvande samma befattning. Sedan dess hafva följande varit kapellpredikanter:

Mathias Hallgren 1813—1821,
Olof Wallstersson 1821—1834,
Per Kempe 1834—1858,
Z. J. Lundeberg 1858—1866,
E. J. Ekman 1866—1869,
A. W. Qvarnström 1869—1871,
N. J. Thunblad 1871—1877,
J. G. Ekelöf 1877—1885,

A. A. Wennlund 1885—1886 och
J. Wallmon sedan 1886.

“Här kommer jag nog att, liksom den förste innehafvaren, stanna till min död“, sade oss den sistnämde grålockige hedersmannen.

Så när hade vi glömt klockstapeln, den hederlige kuren deruppe på backen. Nå ja, den företedde intet märkvärdigt annat än, att den gamla “kyrkstocken“ var inlagd som plankor i dess golf. Ändå en varnare från fordomtima

Det hade varit vår afsigt att från Åmot göra en afstickare till

Katrinebergs bruk,

men då rörelsen der är upphörd, föredrogo vi att endast ur Wij-arkivet anteckna, att bergskollegium den 8 december 1758 lemnade bifall till en ansökan af grefve Karl Frölichs enka, Catharina Camenschöld, att vid Katrineberg få anlägga ett manufaktur-smide samt att hofjunkaren Karl Cederström den 23 april 1787 erhöi fasta å bruket, hvilket han den 16 september sålde till grefve Märten Bunge.

Från Åmot togo vi vägen inåt Dalarne och öfver Svartsnäs bruk till Rysjö station å Dala—Ockelbo jernväg, hvarifrån vi med jernbantåget färdades till

Linghed

i Svärdsjö socken i Dalarne, der vi på det vänligaste mottogos af inspektoren C. A. Sjöberg, som är Kopparbergs—Hofors bolags agent der på platsen.

Linghed ligger vid en vik af Svärdsjön. Klockan var mellan 8 och 9 på aftonen; solljus glittrade öfver den spegelblanka viken och de framskjutande löfklädda uddarne. Det var en

obeskrifligt vacker tafra, som låg framför oss, och dock påstod vårt värdfolk, att det var intet att se, mot om man kom fram till Svärdsjö kyrka, som skönjdes i fonden. Ja, gerna hade vi följt dit, om tiden så tillätit. Nu fingo vi nöja oss med att på afstånd betrakta "Benön", den holme i Svärdsjön, der Gustaf Wasa, gömd i halmlasset, blef stungen i benet af danskarnes lansar. Der bakom ligger Isala by, der Gustaf Wasa räddades af kronoskytten Sven Elfssons hustru. Den historiska lada, till hvilken han utdrefs för att tröska, finnes ännu kvar, och invid denna har man upprest en minnessten. Huru frestade vi än äro att dröja en stund i drömande stolthet öfver dessa historiska minnen, nödgas vi dock lemna dem, då de föga hafva att skaffa med vårt ämne.

Linghed är ändstation på Dala—Ockelbo-banan, som till Ockelbo har en längd af 59,5 kilometer. Stationen, som ligger 518 fot högt öfver hafvet, har stall för 2:ne lokomotiv, vattentorn och naturligtvis vändskifva. En timmerbana af betydande bredd och stupning är bygd ned mot Svärdsjön. Timmerstockarne vältras från jernvägsvagnarne och störta med fart efter denna bana ned i sjön, der skummet står högt i sky vid deras våldsamma dopning i vattnet.

Dala—Ockelbo-banans trafikchef, ingenjören J. A. Westerlund, var oss till mötes i Linghed och blef vår artige värd och sakkunnige upplysare för återstående delen af färden kring det vidsträckta godset.

Banan från Linghed har stark lutning uppåt, så att den på en sträcka af 11 kilometer stiger till 1,127 fot vid *Vintjerns öfre station*. *Vintjerns nedre station* ligger 1,088 fot öfver hafvet. Från Vintjern utgår en 21 kilometer

lång, Kopparbergs bergslag tillhörig, bana till Ågs masugn och sjön Hinsén.

Nästa station, *Rysjön*, 5,5 km. från Vintjern ligger 1,358½ fot öfver hafvet. Högsta punkten på banan, 1,376 fot, är vid Rysjöklack, kring hvilken banan svänger i en djerf kurva efter Rysjöns strand. Sjelfva "klacken" eller berget har en höjd öfver banan af minst 150 fot och har man deruppe vidsträckt utsigt öfver Falun, Vika, Tuna, Svärdsjö och Rättvik i Dalarne, till Ockelbo och in i Helsingland. Rysjö station ligger i en sandgrop, ödsligt inne i skogen. Utsigten öfver sjön med samma namn förmildrade likväl i någon mån det tröstlösa intrycket af landskapet, som dock upplivades af en massa svalor, hvilka tagit bostad under stationshusets tak. En svart get promenerade också helt gravetetiskt på stationsområdet och höll besigtning å våra reseffekter, under det vi väntade på ombyte af tåg.

Lilla Björnmossen, nästa station, 5 km. från Rysjön och 1,137 fot öfver hafvet, har, omgifven af björkar och invid Björnmossjön, ett vackrare läge. Här finnes stall för 2 lokomotiv, vattentorn samt bostäder för banbetjening. Banan går öfver en höjd Falkåsen, 1,223 fot, innan man efter 6 km. väg når

Stora Björnmossen, 1,147 fot öfver hafvet. I närheten ligger sjön Nätten, öfver hvilken gränsen mellan Gestrikland och Dalarne är dragen. Invid denna sjö finnes ett torp, som bär det stolta namnet Sveaborg, beläget. Torpet, som bebos af familjen Piket och hvars hufvudbyggnad håller 15 fot i fyrkant, kallas äfven Hôtel W 6, af hvilken orsak kunde vi ej utröna. Efter 2,5 km. äro vi vid

Svartbäcken, 998 fot öfver hafvet. Här finnes ett större kolhus uppfördt

för Ockelboverken. Efter 5,5 km. komma vi till

Tallås, 785 fot öfver hafvet. Banan följer härifrån Jädraån, i hvilken man anlagt 2:ne dammar och uppfört 2:ne uppfordringsverk, "Itranite" och "Palanite", som de kallas efter de finska namnen å platserna, der de blifvit uppbygda. Dessa uppfordringsverk äro af egendomlig och sinnrik konstruktion. Ett paternosterverk, förseet med skarpa taggar, griper stockarne nere i dammen och lyfter dem upp på en hög brygga, under hvilken jernvägsvagnarne äro stående. Stockarne rullas derefter in på ett par starka armar af jern och trä, fästade vid upp och nedgående stolpar. Dessa armar sänkas naturligen samtidigt med stolparne och aflägga helt varsamt sin börda på lastvagnen. Maskineriet drifves med vattenkraft från dammarne. Inom 6 minuter är hvarje vagn lastad och snart går det långa tåget, förspändt med 2:ne lokomotiv, åter till Lingham, der lasten, såsom vi ofvan beskrifvit, afstjelpes. Dessa tåg gå sommartiden natt och dag. Märkligt var att iakttaga huru väl allting var ordnad och med hvilken raskhet arbetet bedrefs.

Från Tallås hade vi 4,5 km. till

Jädraås station och masugn,

och vilja vi dröja hos vår vän och följeslagare, ingenjör Westerlund, som der har sin bostad.

Jernvägsstationen ligger 774 fot öfver hafvet. Här finnes stationshus, der hufvudkontoret för jernvägstrafiken är inrymdt, stall för 5 lokomotiv samt mekanisk verkstad, å hvilken både person- och lastvagnar tillverkas. Personvagnarne äro ej stora, banan är smalspårig med 0,89 meters

bredd, men treffiga och väl inredda för 2:a och 3:e klass passagerare.

Herrgården är rätt vackert belägen på en höjd, å hvars sluttning nedåt Jädraån en trädgård är anlagd. Vid vår ankomst hade samlats ett 30-tal, alla väntade, gäster till hr Westerlund. Det var ett gladt sällskap af, såväl äldre som yngre, damer och herrar. Då vi hörde till den äldre afdelningen, föredrogo vi att stanna vid punschen och isen, serverade på den löfklädda verandan, hvarifrån vi kunde följa croquet-spelet ute på gården och lyssna till tonerna från en violin, som inne i salen höll den danslystna ungdomens fötter i jemn rörelse. Det var ett hurtigt friskt lif, ett sådant, som ej erbjudes inom stadens portar och man hade roligt af hjertans grund.

Så när hade vi, efter den mångfrestande och rikliga supén, velat slå oss i ro, men då kom en rapport, att man var färdig till utslag från masugnen, och detta skulle vi se.

Jädraås, förr kallad med finska namnet "Vannamille", masugn bygdes under åren 1856—1857 och pådrogs i februari månad 1858. I senare tid har man anlagt banor för uppforslande från masugnen af slaggen och tackjernet. Ett jernvägsspår leder till den bod, hvarifrån tackjernet lastas å vagnarne. Under år 1889 tillverkades 3,371,285 kg. tackjern. Blåsningen förestås, under förvaltningen på Wij, af hr Axel Rosvall.

"Majoren", en ångdressin med detta namn, står frustande å spåret utanför herrgården och vi tillryggalägga, glada och belåtna, den 12 km. långa banan till

Brattfors station och bruk.

Stationen ligger 490 fot högt öfver hafvet. Vi möttes der af den glade,

sprirituelle gubben Hvasser, brorson till professor Israel Hvasser. Den gamle ungarlen glädde oss, under det att vi till fots följde jernvägs-spåret ned till smedjorna, med några historier af både munter och mustig art. Sextioåringen lefde upp i gamla minnen; "hu, hej, när jag var ung!" — föllo hans ord, men nog märktes af dem, att sinnet fortfarande var lika ungdomsfriskt.

Brattfors bruk med Åbro masugn synes vara anlagdt af handlanden Robert Petré från Arboga. Doktor Bröms gaf nemligen honom, genom förbindelse af år 1673, tillåtelse att i Ockelbo få anlägga Åbro masugn och Brattfors hammare, med anledning af hvilken förbindelse Petré äfven ville tillägna sig sjelfva jorden. Tvisten slöts med förlikning den 6 augusti 1685. Bergskollegium utfärdade den 29 november 1675 privilegium å anläggningen. Den 26 juni 1797 erhöilo Ockelboverken af samma kollegium tillåtelse att vid Brattfors inrätta 1 knipp-, 2 plåt- och 1 planérhammare.

Vid bruket drifvas numera 6 lanchashireårdar för tillverkning af smältstycken.

Från Brattfors håller banan en längd af 5 km. till

Wij station, 383 fot öfver hafvet, belägen intill valsverket. Från Wij har man endast 1,5 km. till Ockelbo station vid norra stambanan, med en lutning dit af inalles 12 fot. Banvallen är i det närmaste färdigteraserad; dubbla spår komma att utläggas, så att statens jernvägsvagnar kunna köra in till Wij.

Innan vi lemna jernvägen, vilja vi meddela följande detaljer:

Banvallens krönbredd är 3,6 meter, minsta krökningsradien 148 meter, största lutningen 1 på 40 samt skenvigten 14,5 å 14,9 kg. pr meter.

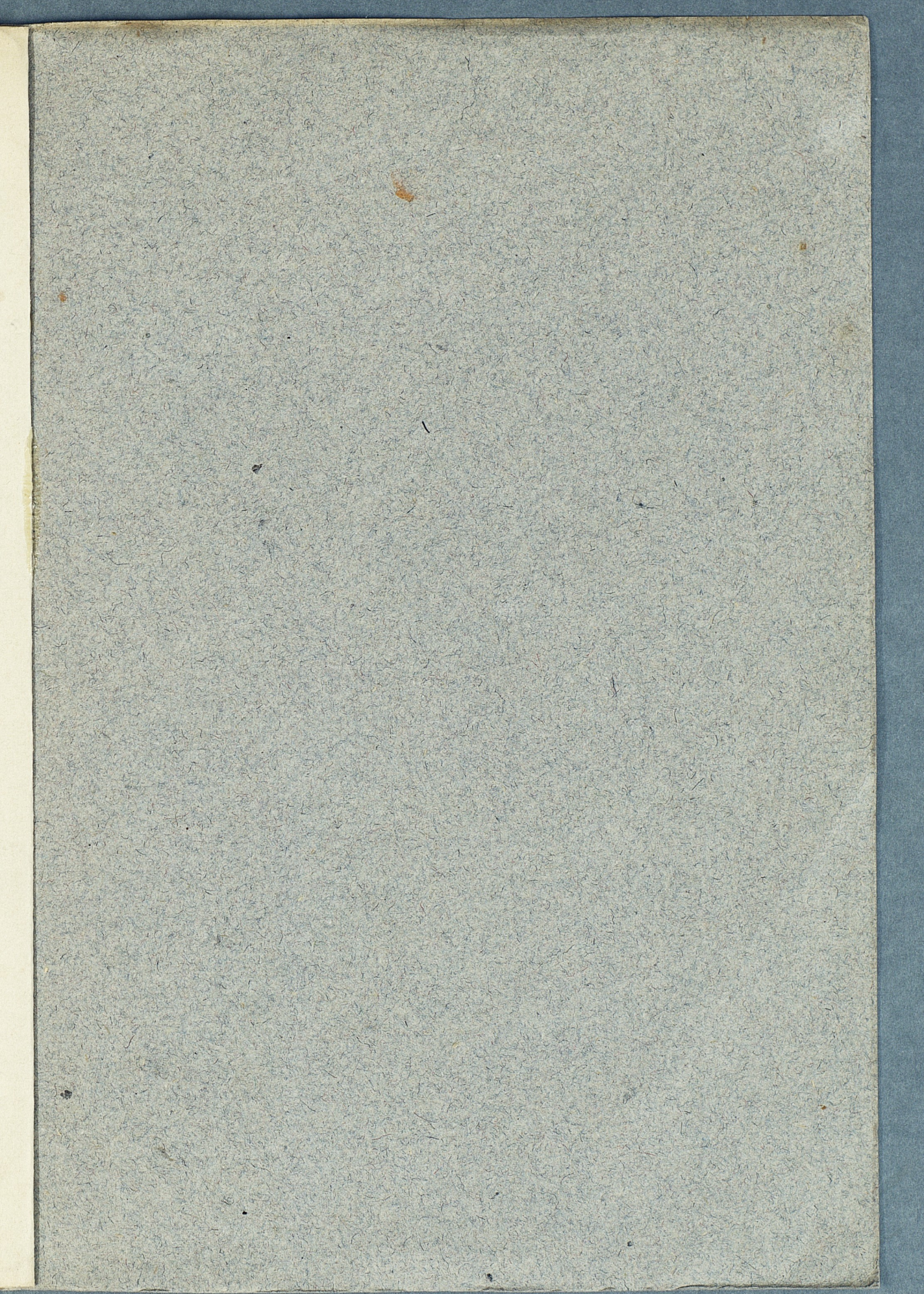
Ur berättelsen för år 1888 inhemtade vi att lastvagnarnes bärighet är 493 ton; 108,620 kilometer voro tillryggalagda af 6 lokomotiv; tågakilometer 97,760; godsvagnskilometer 674,320 och tonkilometer för gods 2,561,714. Fraktgodset utgjordes af 108,254 tons.

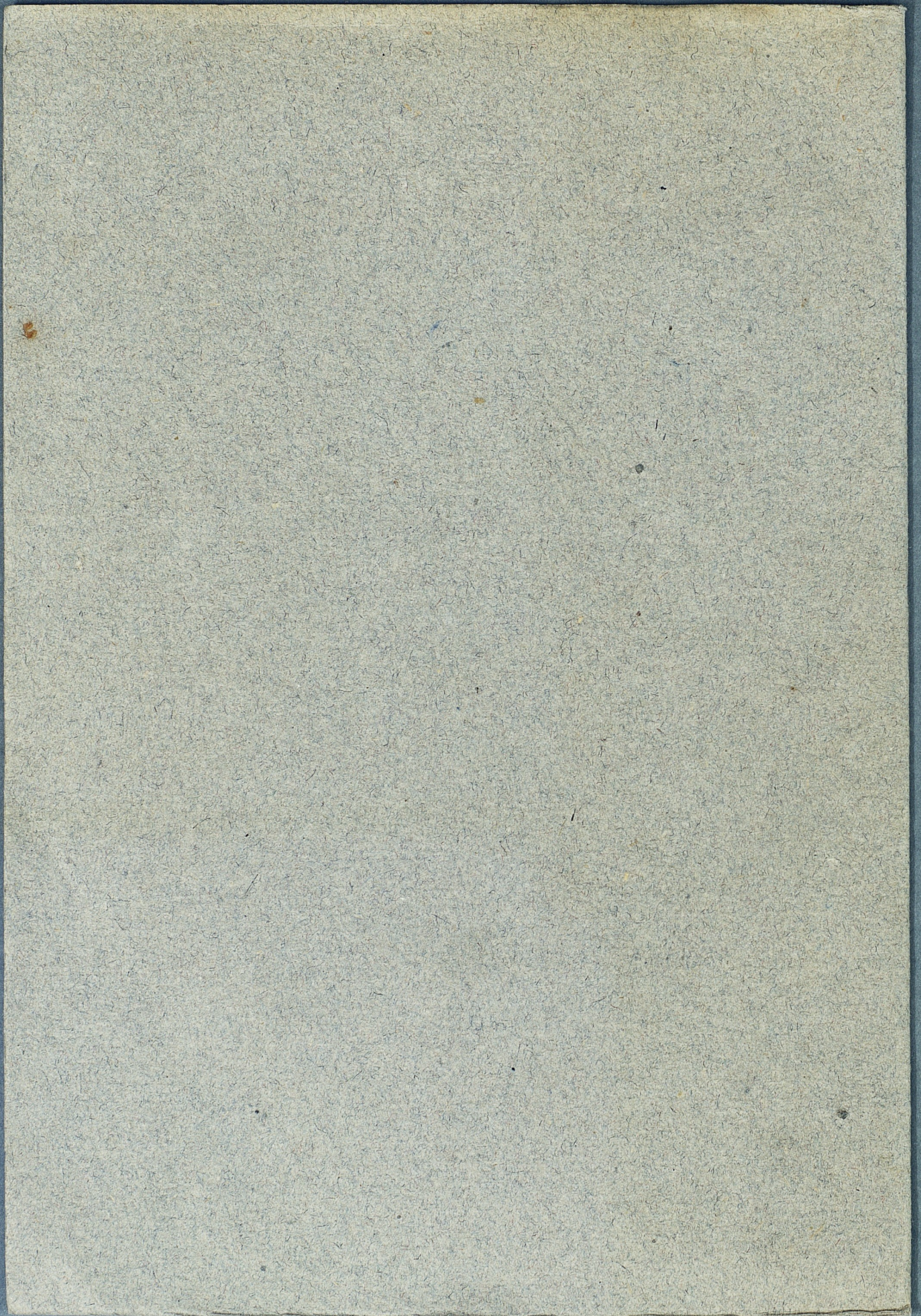
Jernvägsbyggnaden påbörjades 1875 och blef färdig 1876 mellan Vintjern och Björnmossen. 1879—80 mellan Björnmossen och Tallås, 1881 mellan Tallås och Jädraås, 1887—88 mellan Vintjern och Linghed samt 1889—90 mellan Jädraås och Wij. Innan innevarande års höst blir den färdig mellan Wij och Ockelbo.

Af rullande materiel finnes 5 tanklokomotiv, 1 ångdressin, 2 personvagnar, 2 finkor och 74 lastvagnar.

Från Ockelbo är terrängen undersökt till Norrsundet, dit möjligen jernvägen kommer att framdragas. Måhända har dock dervidlag Bergvik—Ala nya aktiebolags inköp af Axmar bruk och Schinkelska godset i Hamrånge dragit ett streck öfver räkningen.

Innan vi afsluta denna vår lilla enkla beskrifning, gå vi att säga ett hjertligt, varmt tack till alla dem, som, under vår synnerligt angenäma färd och vistelse på de olika platserna, visat oss gästvänskap, välvilja och tillmötesgående.

www.books2ebooks.eu